

Trykket i Morgenbladet 23.-29. januar 2004

Ikaros kravler i bakgården

En litterær mannjevning mellom Ari Behn og Axel Jensen

Etter å ha lest en del av anmeldelsene av Ari Behns roman er det fristende å konkludere med at det ikke bare har sin pris å være kjendis, men at det også har sin pris å være litteraturkritiker på kjendisjakt. Det kan nemlig ikke herske tvil om at anmelderne gikk glipp av vesentlige poenger da de slukte *Bakgård* og skrev sine kritikker i løpet av noen få timer. Overflatisk lesning fører gjerne til overflatiske vurderinger. Og når hungeren etter sensasjoner var så stor som den var i tilfellet Behn var det ikke rart av reaksjonene ble lunkne. *Bakgård* har siden måttet leve med stempelet: "En bedriten reiseskildring med litterære svakheter uten de store overraskelser, men i og for seg en ok bok -- en firer." Antakelig en fair konklusjon etter lese måten. Ut fra dette signalet forbauser det ikke at åtte av ti bokklubbmedlemmer takket nei til Ari Behn.

Men det fins andre lese måter.

Min lese måte tar utgangspunkt i Axel Jensen, ett av Ari Behns litterære forbilder. *Bakgård* minner nemlig påfallende om det Axel Jensen gjorde femti år tidligere med romanen *Ikaros*. Spørsmålet blir: Hvordan reagerer Ari Behns tekst på en litterær mannjevning med Axel Jensen? Svaret er at den åpner seg og avslører en

særegen billedkraft. Romanen ble betydningsfull i ordets videste forstand. Den viste seg til og med som overraskende besk samtidskritikk.

Utenfor samtiden

Men la oss ta det fra starten: *Ikaros* (1957) er et samtidsportrett fullt av forakt for det moderne menneskets sneversyn. Jeg-personen (Ikaros) drives frem av en uklar åndelig lengsel. Ari Behn gjør i liket med Axel noen prioriteringer som plasserer jeg-personen (Andy) utenfor tidens politiske utfordringer. Også han reiser til Afrika på jakt etter ”noe annet”.

Bakgård starter imidlertid politisk korrekt. Vi befinner oss ved EUs yttergrense, i et område der konflikten mellom den fattige og den rike verden er ubehagelig nærværende. Men de druknende innvandrerne forsvinner raskt mellom isbitene i hvitvinsglassene. *Bakgård* fremstår derfor som et etnosentrisk-narsissistisk mareritt hvor islam kun registreres som støy fra minaretene. Ari Behns tema er ikke samtidens konflikter, men konfrontasjonen mellom nostalgi og identitet. Og han reiser det evige spørsmålet: Hvem er du (vi)? Et menneske eller et svin?

Ari Behn serverer oss bunnfallet i beatgenerasjonens bevissthetsutvidende soma. Der er det knapt en dråpe igjen av *beatifikasjonen* (=lykksaliggjørelse), den religiøse lengselen som drev *beatgenerasjonens* far Jack Keruack ut på sine litterære reiser. ”Det vidunderlige”, som Axel Jensens jeg-person tørster etter i *Ikaros*, er det heller ikke mye igjen av.

Ari Behns Andy snubler og sjangler gjennom en lidderlig verden, han lar seg knuffe og manipulere som en umoden ”førstereisgutt”. Som i eventyret er han ung og annerledes, og settes derfor på prøve.

Leseren merker med en gang at det er en avstand mellom Andy og virkeligheten. Han er en fremmed. Han vet ikke. Han sier nei -- og gjør ja. Han oppfører seg som en bankraner som ikke vil, men som blir med inn i banken for å se hva de andre gjør, for så å løpe sammen med dem når byttet er stappet i tasken. Han er kort sagt identitetsforvirret.

Begge de to sentrale skikkelsene i *Bakgård* (Andy og Valderon), som i utgangspunktet representerer det engleaktige og det diabolske, er – viser det seg -- sammensatte og motsetningsfylte skikkelser. Og det er nettopp det som gjør dem menneskelige og interessante.

Andy er på en noe umotivert pilegrimsreise til den døende beatforfatteren Paul Bowles og får servert det bevissthetsutvidende stoffet -- det magiske ”kif” -- fra mesterens egne hender. Her står han bokstavelig talt nærmest ”beaten”. Med litt godvilje kan man lese en nattverd, et ørlite glimt av lykksaliggjøring, inn i denne episoden. Men det varer ikke lenge. Rusen fungerer ikke som erkjennelsesvei. Allerede på første side ga Ari det signalet. Hasjrus er ikke lenger den søkendes døråpner. Beatgenerasjonens rusvisdom er blitt reinspikka fyllebabbel. Her markerer han en klar avstand til Axel Jensens rusfascinasjon.

”Beat”-en er altså raskt overstått. Andy lar seg suge inn i en lummer bakevje av siklende pederaster, sleske homser og avfeldige rikfolk. Det er her slaget står.

Bakgård og Ikaros

Det er flere grunner til å sammenlikne *Bakgård* med *Ikaros* enn at Axel Jensen er selve sinnbildet på den norske beatforfatteren. Begge bøkene er debutromaner og handler om en tjue år gammel jeg-person som reiser inn i Saharaørkenen for å finne svaret på sine drømmer. Begge møter kjærlighet og kaos, begge opplever at illusjoner brister og at en brutal virkelighet forandrer dem.

La oss ta forfatterne først: Begge har tilkjennegitt et litterært program der det ikke skilles mellom liv og litteratur. Livet er forfatterens råstoff, og romanen reflekterer forfatterens liv. ”Fra nå av vil jeg bare skrive om det som ligger innenfor rammen av min egen erfaring,” står det i *Ikaros*. Ari Behn sa noe liknende da han lanserte *Trist som faen* i 1999. Også *Bakgård* er en dypt personlig tekst.

Begge var/er utsatt for en ambivalent offentlig oppmerksomhet, og ingen av dem har latt seg kue av rolleforventningene. Axel var bærer av ”navnet” (Axel Jensen kjøtt- og pølseindustri var svære greier på femtitallet i Norge!). Ari bærer et ikke mindre krevende navn. I lys av familiemiljøet er de begge outsiders.

Vi kan fortsette: Begge har et ry som posører. De er (i sitt arbeid) fascinert av rus, rangling og lurvete sex. Og ser vi på bildene av den unge Axel finner vi forbausende mye av uttrykket til dagens Ari. De er pene, velkleddede vestkantgutter som har lagt av seg innflytterdialekten til fordel for et sobert hovedstadsspråk. Begge har utferdsstrang. Begge er skillsmissebarn.

Et kjempeklosett

Så til teksten. I et intervju med Morgenbladet sier Ari at Andy ”kommer inn i en setting som har stivnet, og blitt tappet for mening”. Er ikke det som å høre et ekko fra *Ikaros* der jeg-personen ”vil ha litt armslag i en verden av roboter”?

Dette er enda ett av beatgenerasjonens kjennemerker: De ville ut av en død tradisjon, ut i verden -- ut i livet. Drevet av eventyrlyst lander de to jeg-personene i hver sin havneby på samme kyststripe (Tanger og Alger) i den samme overflod av forlokkende horeri og fyll.

”Jeg kom til den konklusjonen at verden er et kjempeklosett,” skriver Axel i *Ikaros*. Er det ikke dette klosettet Ari skildrer i *Bakgård*?

Men det er en viktig forskjell, og den kommer til syne når jeg-personene våkner av den første bakrusen. Axels jeg-person gir ikke opp jakten på ”det vidunderlige”. Inne i ørkenen kvitter han seg med den siste soperen med hevet revolver. Andy derimot blir hengende i klisteret. Kniven han kjøper for å beskytte sin ære kommer aldri til anvendelse. Han har åpenbart mindre å forsvare.

I dette skjæringspunktet er forskjellene tydelige, både i språk, moral og handling. Der Axel fører et friskt, ungdommelig og fargerikt språk, er Ari mer avdempet, mer hemmet. Det merkes på selve klangen i teksten at det er en avstand mellom ham og romanens virelighet. *Bakgård* griper derfor ikke fatt i leseren på samme måte som *Ikaros*. Ari Behns jeg-person virker resignert og fatalistisk. Kanskje fordi Ari var ti år eldre enn Axel da han skrev sin roman og at Axels roman var en *erupsjon*, mens Aris var et årelangt *arbeid*? Axels jeg-person er til stede: han opplever et eksistensielt drama. Andy er på museum: Tanger-virkeligheten angår ham egentlig ikke. Men nettopp dette har en sentral funksjon – en betydning – i Aris roman.

Fra lyset til mørket

Det er ikke så rart at det bærer ulikt av sted. Axel/Ikaros dro ut med etterkrigstidens romantiske idealisme brusende i årene. Ikaros er aktiv og reflektert. Han skriver på en roman: ”Den store uleselige boken som ville rykke lynet ut av hånden på en gud og få menneskene til å skjelve helt inn i innvollene ...” Andy derimot, søker mot Saharaørkenen for å finne det *han allerede har hjemme*: Han skal besøke kjæresten som befinner seg ”på den andre siden av ørkenen”. Andy er ikke forfatter. Han er ”feig” (sa Ari på Rockefeller 22.10.2003).

Dette er logisk: Ari begynner der Axel og beatgenerasjonen slutter. Ari kjenner sin *Ikaros*, han lengter ikke mot ”solen”. Det var en blindvei. I det perspektivet blir ikke kaoset i Tanger en del av virkelighetens prøvelser. Den museale tåken som hviler over teksten gjenspeiler ikke bare tidskløften, men også en melankoli over det forgangne.

Andys dydighet virker også malplassert. Vi forstår den ikke. Antakelig tvilholder han på sin hule identitet fordi han befinner seg der Ikaros smalt i bakken: Det er altså fortsatt en liten gnist av idealisme i luften i museet. Men Ikaros er en havarert idealist, han er blitt et spøkelse som kravler blant de kåte pederastene i Tangers bakgater. Er ikke Ikaros en av de marokkanske guttene som de forlorne beatgudene narrer med falske løfter -- mens de raupuler dem?

Aris mørkere tone signaliseres allerede i tittelen. Det er en uhyggelig kontrast til lyslengselen i *Ikaros*. I bakgården er det rottene som hersker. Det er som et ekko fra

Ikaros: ”Og all flukt fører til vitaminmangel og rottene i bakgården.” Skriver Axel Jensen. ”All flukt ...”!

Hører vi ikke at de to romanene kommuniserer med hverandre?! Over en kløft på femti år?!

Den levende og den døende mester

Vi husker at *Ikaros* også møtte sin åndelige mester, Nerval, dette stolte overmennesket med slangen rundt halsen. Han som bodde i en hule. I *Bakgård* er overmennesket erstattet med en døende beatforfatter i en forslummet leiegård. Andy konfronteres med et døende ideal.

Begge bruker forelegg fra virkeligheten: Axel bruker ”drømmepappaen” John Star Cook, og Ari bruker beatforfatteren Paul Bowles. ”Bowles lå inne i et mørkt kammer – et gravkammer,” forteller Ari Behn om sitt møte med Bowles. Zarathustras ”hule” er blitt et ”gravkammer”.

Og så spør man seg uvegerlig, sånn i en bisetning, om den døende Bowles ikke kan ha en rem av huden til Axel som også tok imot sine adepter ved sykeseng i Ålefjær? Jeg påstår ikke at dette er Ari Behns intensjon (dessuten besøkte aldri Ari Axel); mitt poeng er her som ellers at det er mulig å lese slike ting inn i teksten.

Lesemåten bærer altså frukter. *Bakgård* er en tekst med mange tolkningsmuligheter. Ikke minst den språklige tonen inviterer leseren til å trenge gjennom tekstens ytterflate. Mens *Ikaros* er vital og ekte er *Bakgård* betydningsfull.

Det er flere paralleller: Heller ikke i *Ikaros* finnes det noen sympati med det islamske. Også der er araberne stort sett lurvete smuglere og banditter -- et skittent

bakteppe for Vestens drømmende outsiders. Det er europeerens eksistensielle drama som gjør krav på vår oppmerksomhet.

Og kjærligheten: En stund blomstrer den i begge romanene. Langt inne i ørkenen slår den øynene opp. Desperat og heftig. Uforpliktende: Den er bare et uttrykk for protagonistenes hunger.

Vi vet det ender med forferdelse, det har titlene for lengst signalisert. I *Ikaros* raserer en storm hele drømmeriket, mens flommen river det i stykker i *Bakgård*. Naturen blir et bilde på menneskenaturens herjinger. ”Vi ville skape oaser, men angsten vi fant på bunnen av hverandres øyne var dyrets angst for seg selv.” Står det i *Ikaros*. Den siste delen av setningen er selve underteksten i *Bakgård*.

Andy og Ikaros vender hjem med brustne illusjoner.

Den hvite dressen

Før han kommer så langt står Andy på terskelen til Sahara i hvit dress. Ironien er kostelig. Den hvite mann skal oppdage verden. Axel ville kalt det en burlesk. En selvironisk burlesk (som Morgenbladets anmelder ikke oppdaget). For her skimter vi omrisset av de to dandyene Ari og Axel foran den norske ”ørkenen” (den traurige norske kulturtilstanden). Hele opptrinnet er tegnet som en farse, og dermed er det den trangsynte leserens som blir gjort til latter.

Den hvite dressen og det lange lyse håret, er ikke det også en blek avglans av Axel Jensen der han vandret rundt i sin hvite dress og sitt lange, kullsorte hår i Oslo under poesifestivalen i 1982? Og: gir ikke dressen assosiasjoner til *Ikaros*-forfatteren som skildrer *sitt* møte med Sahara på denne måten i selvbiografien *Livet sett fra*

Nimbus (2003): ”Da steppet vi inn i Sahara med dress og tropehjelm og stresskofferter.”

Men det ligger nok et dypere alvor i den hvite klisjeen. Dressen er jo Valderons, hans diabolske følgesvenns. De to motsigelsesfylte skikkelsene Andy og Valderon glir over i hverandre.

Bakgård er altså en allegori. Et bilde på vår tid. Og det er Valderon, den påtrengende homofile ”guiden” – den onde kraften -- som leder oss lesere (og Andy) inn i bakgårdens nådeløse virkelighet.

Valderon er en sleip pederast med oljekjemmet hår og hvite sko, men han er også følsom og faderlig – en som aldri blir anerkjent. Han kan gråte. Valderon er kunnskap. Han har ”et underlig lys i øynene”. Valderon svever rundt Andy lik en daimon.

Er han tidsånden? Eller Andys egen ubevisste delpersonlighet; den uønskete delen av Andys karakter, den delen som ga støtet til hele drømmen om Sahara som en reaksjonsdannelse (=at han ønsker det motsatte av hva han sier)?

Dukker opp av intet

Valderon dukker opp av intet. Han insisterer. Og Andy føyer ham -- selv om han flykter og skriker ”Nei!”. Kanskje representerer Valderon forfatterens avleggse litterære idealer; den erkjennelsen han må konfrontere og frigjøre seg fra for at han skal finne sin egen stemme? (Valderon bor på rom nummer 7 på hotellet, det samme rommet som Jack Keruack bodde på!) En annen tydning av den hvite dressen kan tyde

på det: Paul Bowles spankulerte nemlig også rundt i hvit dress og hvite sko i Tanger noen år før sin død i 1999. Forfatterens museale ideal er blitt en hemske.

Også her finner vi en påfallende analogi til den 21 år gamle Axel som ble fotfulgt av sin homofile læremester John Star Cook. John Star forsøkte også å bryte ned Axels selvbilde og frigjøre ham fra den hemmende ”pølseprinsidentiteten” og ”dette lille, avskyelige ordet ’Jeg’” (*Ikaros*). ”Hvem er du? *Egentlig?*!” spurte John Star. En prinsessegemal med Paul Bowles som forbilde vil før eller siden måtte stille seg det samme spørsmålet.

Den enkleste tolkningen

Den enkleste tolkningen av Valderon er selvfølgelig å lese ham som Andys homofile delpersonlighet. Dermed blir *Bakgård* enda en ”ut av skapet”-roman. Det synes jeg blir banalt og uinteressant, på tross av at det er romanens mest eksplisitte historie.

Men, enten man vil forstå den allegorisk eller psykologisk ligger nøkkelen til forståelse av Aris roman i spenningen mellom Valderon og Andy. Det er Valderon som til slutt får tåken til å lette. Andy mister en dyd vi aldri har tatt helt på alvor -- og trer inn i virkeligheten. Han blir som de andre.

Bakgård er altså, når det kommer til stykke, en like brutal oppvåkning som *Ikaros*. Den forteller på mange måter den samme eksistensielle historien – men på en annen måte. En vitamin- og tankefattigere måte, kan man si; mer avdempet og monomant. Den er postikarosk i den forstand at det ikke lenger er rom for Ikaros’ romantikk -- for håp, tro og *beat*. Rottene regjerer, og Ikaros kravler i bakgården.

Men *Bakgårds* billedrikdom er fullt på høyde med *Ikaros*'. Vi har sett at den rommer betydninger som forteller mye om oss, mye om forfatteren -- og mye om samtidens kulturelle tilstand. Kan man kreve mer av en roman enn at den på denne måten overskrider forfatterens intensjoner og snakker til oss?

Axel avslutter *Ikaros* på denne måten: "Jeg blir visst aldri enig med noen. Ikke med meg selv engang." Etter at Andy, femti år senere, har vært uenig med seg selv gjennom 320 sider skriver Ari Behn: "Jeg blir stående og måpe, forvirret og i villrede. Det er som om jeg er satt på vent og ikke har noen mulighet til selv å bestemme veien videre." Der slipper Andy taket i oss, mørkere og mer desillusjonert enn *Ikaros*. Begge har anskueliggjort en uløselig spenning mellom drøm og virkelighet. Identitetsforvirring. Moralens vitaminmangel. Andy gir opp. Kampen mot svinet er forgjeves.

Petter Mejlænder